

Till socialutskottet

Socialutskottet har genom beslut den 23 mars 2000 berett utbildningsutskottet tillfälle att yttra sig över proposition 1999/2000:79 *Från patient till medborgare – en nationell handlingsplan för handikappolitiken* jämte motioner, i de delar som berör utskottets beredningsområde.

Utbildningsutskottet behandlar i det följande *dels* de med anledning av propositionen väckta motionerna 1999/2000:So27 (s) yrkande 1, 1999/2000:So30 (s), 1999/2000:So32 (m) yrkande 4, 1999/2000:So33 (m) yrkande 10, 1999/2000:So37 (fp, kd, s, m, v, c, mp), 1999/2000:So42 (c) yrkande 8, 1999/2000:So44 (kd) yrkandena 3, 9 och 11 samt 1999/2000:So46 (kd, fp), *dels* motionerna 1999/2000:So487 (kd) yrkande 5 och 1999/2000:Ub285 (s), vilka väcktes under den allmänna motionstiden innevarande riksmöte och remitterades till utbildningsutskottet. De båda senare yrkandena har utskottet beslutat överlämna till socialutskottet tillsammans med detta yttrande.

De motionsyrkanden som behandlas anknyter huvudsakligen till propositionens avsnitt 8.8 och 10.1–3. Regeringen redovisar där sin bedömning i fråga om forskning respektive om skola och vuxenutbildning, högskolan och hjälpmedel inom utbildning, utan att lägga fram några direkta förslag som riksdagen skall ta ställning till. Utskottets yttrande avgränsas därför till att enbart avse de olika sakfrågor som tas upp i motionerna.

Skolan

Enligt regeringens bedömning i propositionen bör elever med funktionshinder, på samma sätt som övriga barn och ungdomar, ha möjlighet att bo med sina föräldrar eller i deras närhet och gå i en skola i närheten av hemmet. Frågor om attityder och bemötande är härvid centrala, anför regeringen, liksom en ökad specialpedagogisk baskompetens hos arbetslagen i skolan.

Regeringen hänvisar till riksdagens beslut hösten 1999 med anledning av propositionen om elever med funktionshinder (prop. 1998/99:105, bet. 1999/2000:UbU4, rskr. 14). Enligt beslutet kommer på sikt sex statliga specialskolor med möjlighet till elevboende att finnas kvar för döva och hörselskadade barn och ungdomar. Detta motiveras av dessa elevers specifika behov av undervisning och kommunikation på teckenspråk. De båda övriga statliga specialskolorna för synskadade och talskadade barn och ungdomar

kommer att avvecklas successivt till förmån för en utökad resurscenterverksamhet för respektive målgrupp. Enligt regeringen klargjordes i nämnda proposition att statens ansvar gentemot elever med funktionshinder främst skall vara att genom stöd till kommunerna främja att dessa elever får en anpassad skolsituation av god kvalitet. Detta gäller i första hand ovanliga eller komplexa funktionshinder där kommunerna inte i förväg har möjlighet att bygga upp den kunskap som krävs i det individuella fallet. Genom en förändrad statlig stödorganisation kommer kommunernas förutsättningar att erbjuda barn och ungdomar med funktionshinder en skolgång som är anpassad efter elevens behov att förbättras.

I Moderata samlingspartiets motion 1999/2000:So32 yrkande 4 betonas att *möjligheten att välja skola* är särskilt viktig för funktionshindrade barn och ungdomar. Moderaterna har den principiella uppfattningen att alla skolor så långt möjligt skall vara utformade så att elever med särskilda behov inte utestängs. Målsättningen om integration av funktionshindrade elever i den vanliga skolan och anpassningen av skolan till dem får dock inte innebära att specialskolor med väl uppbyggd kompetens läggs ned. Moderaterna vill att specialskolor även i framtiden skall vara ett alternativ för de elever som anser att dessa skolor bättre kan tillgodose deras särskilda behov.

Liknande synpunkter förs fram av Centerpartiet i motion 1999/2000:So42 yrkande 8. Motionärerna framhåller att de motsatte sig beslutet om avveckling av vissa specialskolor. De menar att funktionshindrade barn och ungdomar skall ha en rättighet och inte en skyldighet att integreras i den vanliga kommunala skolan. Om barnen känner sig trygga i specialskolan och utvecklas på ett positivt sätt bör det vara möjligt för föräldrar att välja denna skolförhållande.

U t s k o t t e t anser att socialutskottet bör föreslå avslag på motionsyrkandena.

Utbildningsutskottet behandlade så sent som i oktober 1999 regeringens förslag i propositionen *Elever med funktionshinder – ansvar för utbildning och stöd* jämte motioner i ärendet i sitt av riksdagen godkända betänkande 1999/2000:UbU4.

Utskottet ställde sig bakom den viktiga handikappolitiska principen att barn med funktionshinder så långt möjligt skall erbjudas en anpassad utbildning i sin hemkommun och därmed ha rätt och möjlighet att bo hemma med sina föräldrar. Förändringen av specialskolans målgrupp till att inte längre omfatta synskadade och talskadade barn såg utskottet som ett viktigt steg mot en integrering av elever med funktionshinder i den ordinarie skolan.

Kommunerna skall alltså ha det fulla ansvaret för syn- och talskadade elever. Staten skall dock även i fortsättningen ha ett stort ansvar för att stödja kommunerna, bl.a. genom en ny samordnad organisation för stöd i specialpedagogiska frågor, en utökad resurscenterverksamhet samt satsningar på kompetensutveckling av skolans personal och på forskning. Vid såväl Eke-skolans som Hällsboskolans resurscenter skall det finnas en mindre skoldel för barn och ungdomar som av olika skäl kan behöva mer intensifierade specialpedagogiska insatser under viss tid.

För döva, dövblinda och hörselskadade elever är en teckenspråkig skolmiljö nödvändig. Denna ståndpunkt återfinns även i FN:s standardregler för att tillförsäkra människor med funktionsnedsättning delaktighet och jämlikhet, som ett undantag från huvudprincipen att utbildning för elever med funktionshinder skall erbjudas inom den ordinarie skolorganisationen. Utskottet delade regeringens uppfattning att det är riktigt att behålla specialskolan som skolform för dessa elevgrupper.

Utbildningsutskottet finner inte skäl till att ändra sitt ställningstagande från i höstas.

Enligt motion 1999/2000:So33 (m) yrkande 10 bör det vara möjligt för svårt funktionshindrade ungdomar att *välja individuella program inom riksrekryterande Rh-anpassad gymnasieutbildning*. Motionären anmärker att i dag kan elever på gymnasieskola med Rh-anpassad utbildning endast välja nationella och specialutformade program. Det är självklart, anser motionären, att dessa elever också måste kunna välja individuella program.

U t s k o t t e t anser att socialutskottet bör avstyrka motionsyrkandet med hänvisning till följande.

För vissa elever med funktionshinder har staten tagit på sig ett utökat ansvar genom att stödja riksrekryterande gymnasieutbildning. Sålunda finns riksrekryterande gymnasieutbildning med särskilt anpassad utbildning för svårt rörelsehindrade ungdomar, s.k. Rh-anpassad utbildning, i Göteborg, Kristianstad, Stockholm och Umeå. Personkretsen för Rh-anpassad utbildning bestäms i 5 kap. 27 och 28 §§ skollagen (1985:1100). Den omfattar svårt rörelsehindrade elever som har mycket stora behov av anpassning och habilitering i anslutning till utbildningen och som kan tillgodogöra sig utbildning på nationellt program eller – med tillämpning första gången vid intagning till läsåret 2001/02 – specialutformat program.

Utbildningsutskottet behandlade och avstyrkte hösten 1999 motsvarande motionsyrkanden om införande av individuella program på gymnasieskola med Rh-anpassad utbildning (bet. 1999/2000:UbU4 s. 28). Utskottet pekade på att det i dag finns stora möjligheter inom de nationella och specialutformade programmen att hjälpa elever som riskerar att inte klara utbildningen. Förutom stödundervisning, utökad studietid eller reducerat program finns också specialinriktad kursplan.

I regleringsbrevet för budgetåret 2000 har Skolverket fått i uppdrag att under tre år fr.o.m. läsåret 2000/2001 följa och analysera utvecklingen av den Rh-anpassade gymnasieutbildningen för elever som genom möjlighet att specialinrikta kursplanerna i liten eller obefintlig utsträckning följer kurser på gymnasienivå. Verket skall även överväga alternativ till en sådan gymnasieutbildning.

Enligt utbildningsutskottets mening bör resultatet av Skolverkets uppdrag inväntas.

I motion 1999/2000:So487 (kd) yrkande 5 begärs ett lagförtydligande i syfte att stärka möjligheten för elev med funktionshinder och dennes föräldrar att påverka valet av *elevassistent i skolan*. Motionären menar att om eleven har assistent i hemmet och under fritid är det lämpligt att samma person assisterar också under skoltid.

U t s k o t t e t tar fasta på vad socialutskottet anförde i denna fråga i sitt betänkande 1995/96:SoU15 angående bl.a. assistansersättning vid vistelse i barnomsorg, skola m.m. (s. 15). Socialutskottet underströk att kontinuiteten och tryggheten i det personliga stödet till den funktionshindrade inte får urholkas och att det därför är särskilt angeläget att försäkringskassor och kommuner nära samverkar i dessa fall. Utskottet hade uppmärksammats på att goda lösningar fanns i vissa kommuner. Samma person borde t.ex. kunna vara personlig assistent åt ett barn med statlig ersättning och samtidigt elev-assistent åt samma barn under lektionstid med ersättning från kommunen.

Utbildningsutskottet förutsätter att sådan samverkan lokalt kan komma till stånd utan central reglering och anser för sin del att motionsyrkandet bör avslås av riksdagen.

Högre utbildning och forskning

Centrum för handikappvetenskap vid universiteten i Linköping och Örebro lyfts fram i flera motioner. Motionärerna anser det anmärkningsvärt att regeringen i propositionen inte uppmärksammat den omfattande verksamhet inom området handikappvetenskap som bedrivs vid centrumet och inte nämner de insatser inom handikappforskningen som görs vid Örebro universitet.

I motion 1999/2000:So37 (fp, kd, s, m, v, c, mp) begärs att riksdagen gör ett uttalande om att behovet av stöd till Centrum för handikappvetenskap skall beaktas i den till hösten 2000 aviserade forskningspolitiska propositionen. Universiteten i Linköping och Örebro har gemensamt prioriterat en satsning på forsknings- och utbildningsområdet handikappvetenskap. Särskilda medel behövs dock enligt motionärerna för att trygga grundfinansieringen och garantera att utbyggnad av centrumet kan ske enligt planerna. Forskningen vid centrumet skall bedrivas inom sex programområden, bl.a. Kommunikationshandikapp samt Informationsteknologi och handikapp. Forskarutbildningen är genuint tvärvetenskaplig med både naturvetenskapliga och kulturvetenskapliga perspektiv.

Också i motionerna 1999/2000:So46 (kd, fp) och 1999/2000:So44 (kd) yrkande 9 pläderas för medel till grundfinansiering och uppbyggnad av Centrum för handikappvetenskap. Enligt motion 1999/2000:So27 (s) yrkande 1 bör regeringen inför kommande forskningspolitiska proposition överväga resursbehov inom handikappforskningen och skapa förutsättningar för utveckling av centrumet.

U t s k o t t e t instämmer med motionärerna att det hade varit befogat att i propositionen nämna den satsning på handikappforskning som inletts i samverkan mellan universiteten i Linköping och Örebro genom Centrum för handikappvetenskap.

Universitet och högskolor har haft i uppdrag att utarbeta forskningsstrategier som underlag för beredningen av nästa forskningspolitiska proposition hösten 2000 och budgetpropositionen för år 2001. Ett sådant underlag rörande handikappvetenskap som gemensam forsknings- och utbildningsprofilering har avlämnats av Linköpings och Örebro universitet i form av en gemensam skrivelse den 15 december 1999 med bilagd promemoria.

Utskottet anser att regeringens beredning av universitetens och högskolornas forskningsstrategier bör avvaktas och att ställning till fördelningen av forskningsresurser bör tas samlat i samband med forsknings- och budgetpropositionerna.

Socialutskottet bör alltså enligt utbildningsutskottets mening avstyrka motionsyrkandena om Centrum för handikappvetenskap.

Behovet av *handikappkunskap i arkitekt- och designutbildningarna* understryks i ett par motioner. Enligt Kristdemokraterna i motion 1999/2000:So44 yrkande 3 bör Högskoleverket få ett uppdrag att se över innehållet i arkitektutbildningen i detta avseende. I motion 1999/2000:So30 (s) anför motionärerna att uppdraget till Högskoleverket om arkitekt- och designutbildningarna borde utvidgas till att verket också skall föreslå de förstärkningar som behövs. Lärarnas roll och kompetens måste därvid betonas.

U t s k o t t e t anser att socialutskottet bör föreslå avslag på motionsyrkandena.

Regeringen har den 23 mars 2000 uppdragit åt Högskoleverket att kartlägga med vilket innehåll, i vilken omfattning och på vilket sätt kunskap om det som kan sammanfattas i begreppet Design för alla – nämligen tillgänglighet, användbarhet och brukbarhet – förmedlas i design- och arkitektutbildningarna inom högskolan. Uppdraget skall redovisas till Utbildningsdepartementet senast den 30 juni 2000.

Enligt regeringens beslut den 3 februari 2000 skall högskolor som har arkitektutbildningar i anslutning till Arkitekturåret 2001 uppmärksamma frågan om hur kunskapen om tillgänglighet i olika miljöer kan stärkas inom utbildningarna. Samarbete skall därvid äga rum med bl.a. olika handikapporganisationer.

Hjälpmedel inom utbildning

Regeringen meddelar i propositionen sin avsikt att utse en särskild utredare för att se över hjälpmedelsförsörjningen för studerande med funktionshinder. Utredaren bör lämna förslag till eventuella åtgärder. Utredningen skall omfatta förskola, förskoleklass, skola, vuxenutbildning samt högre utbildning. Bland annat skall gränsdragningen och ansvarsfördelningen göras tydlig när det gäller personliga hjälpmedel och pedagogiska hjälpmedel.

I motion 1999/2000:Ub285 (s) begärs att en utredning tillsätts för att klargöra landstingens och utbildningsanordnarnas hjälpmedelsansvar inom vuxenutbildningsområdet inklusive folkbildningen. Enligt motionären råder det bl.a. osäkerhet om var skiljelinjen går mellan personliga hjälpmedel och särskilda pedagogiska hjälpmedel.

U t s k o t t e t anser att syftet med motionen – som väcktes under allmänna motionstiden hösten 1999 och således innan denna proposition lades fram – kommer att bli tillgodosett i och med att den aviserade utredningen tillsätts. Motionen bör alltså avslås.

Studiefinansiering

Kristdemokraterna framhåller i motion 1999/2000:So44 yrkande 11 att möjligheterna till studiefinansiering bör vara lika oavsett om den studerande har handikapp eller inte.

Utskottet anser liksom motionärerna att det är en viktig princip att elever med funktionshinder så långt möjligt skall ha lika möjligheter till utbildning med studiestöd som andra elever. Utskottet föreslår emellertid avslag på motionsyrkandet med hänvisning till att frågor om studiefinansiering för denna elevgrupp är aktualiserade inom Regeringskansliet.

Elever i gymnasiesärskolan är inte som elever i gymnasieskolan berättigade till studiehjälp. I stället utgår till dessa elever förlängt barnbidrag. Månadsbeloppen, för närvarande 850 kr, är desamma för både förlängt barnbidrag och studiebidrag inom studiehjälpen. Dock utgår förlängt barnbidrag under årets alla månader och studiebidrag endast under nio månader per år. Gymnasiesärskolans elever är – genom att de inte tillhör studiehjälpssystemet – inte heller berättigade till s.k. extra tillägg till studiebidraget. Det extra tillägget är ett bidrag som prövas mot elevens och dennes föräldrars beräknade inkomster. Det utgår med 285 kr per månad i inkomstintervallet 105 000–124 900 kr, med 570 kr per månad i intervallet 85 000–104 900 kr och med 855 kr per månad om den beräknade inkomsten understiger 85 000 kr.

Handikappombudsmannen har i skrivelse den 31 januari 2000 till Utbildningsdepartementet anfört att han uppmärksammat på att elever vid gymnasiesärskolan inte har möjlighet att ansöka hos Centrala studiestödsnämnden om extra ekonomiskt tillägg till studiebidrag. Handikappombudsmannen anser det vara en självklarhet att studier vid gymnasiesärskolan skall likställas med studier vid gymnasieskolan och att elever vid gymnasiesärskolan därför bör ha rätt till studiehjälp. I skrivelsen har åberopats FN:s standardregler för att tillförsäkra människor med funktionshinder delaktighet och jämlikhet.

Enligt uppgift från Utbildningsdepartementet kommer en intern arbetsgrupp mellan Utbildnings- och Socialdepartementen att tillsättas i maj månad för att se över vilka för- och nackdelar som kan finnas med att flytta över gymnasiesärskolans elever till studiehjälpssystemet.

För elever som deltar i särvux finns det fr.o.m. den 1 juli 2001 inget studiestöd. Enligt riksdagens beslut med anledning av propositionen om ett reformerat studiestödssystem avskaffas nämligen nuvarande timersättning som studiestödsform vid nämnda tidpunkt (prop. 1999/2000:10, bet. UbU7, rskr. 96). Dock har Kunskapslyftskommittén i sitt nyligen avlämnade slutbetänkande *Kunskapsbygget 2000 – det livslånga lärandet* (SOU 2000:28) föreslagit bl.a. att ett undantag skall införas i studiestödssystemet som medger ersättning för studier på kvartstid för deltagare inom särvux.

Jan Björkman

I beslutet har deltagit: Jan Björkman (s), Britt-Marie Danestig (v), Beatrice Ask (m), Inger Lundberg (s), Yvonne Andersson (kd), Lars Hjertén (m), Majléne Westerlund Panke (s), Tomas Högström (m), Tomas Eneroth (s), Lennart Gustavsson (v), Erling Wälivaara (kd), Gunnar Goude (mp), Sofia Jonsson (c), Ulf Nilsson (fp), Anders Sjölund (m), Nils-Erik Söderqvist (s) och Michael Lund (s).

Avvikande meningar

1. Möjlighet för funktionshindrade barn och ungdomar att välja specialskola

Beatrice Ask (m), Yvonne Andersson (kd), Lars Hjertén (m), Tomas Högström (m), Erling Wälivaara (kd), Sofia Jonsson (c), Ulf Nilsson (fp) och Anders Sjölund (m) anför:

Möjligheten att välja skola är viktig för alla elever, men alldeles särskilt viktig för barn och ungdomar med funktionshinder. Mot den bakgrunden ser vi beslutet att lägga ned Ekeskolan – en specialskola för multihandikappade barn – som ett lågvattenmärke när det gäller synen på alla elevers rätt att välja skola. Enligt vår mening skall funktionshindrade barn och ungdomar ha en rättighet och inte en skyldighet att integreras i den vanliga kommunala skolan. Om barnen känner sig trygga i specialskolan och utvecklas på ett positivt sätt bör det vara möjligt för föräldrar att välja denna skolform. Vi anser att specialskolor även i framtiden skall vara ett alternativ för de elever som anser att dessa skolor bättre kan tillgodose deras särskilda behov. Detta bör riksdagen med bifall till motionerna 1999/2000:So32 yrkande 4 och 1999/2000:So42 yrkande 8 som sin mening ge regeringen till känna.

2. Funktionshindrade elevers assistans under skoltid

Yvonne Andersson (kd) och Erling Wälivaara (kd) anför:

En funktionshindrad elev och dennes föräldrar måste givetvis ha inflytande på vem som utses till elevens assistent under skoltid. Om eleven har assistent i hemmet och under fritid kan det vara lämpligt att samma person också får följa den funktionshindrade eleven under vistelsen i skolan. Detta kan för många elever vara avgörande för inlärningsprocessen. Vi föreslår att en lagändring övervägs för att stärka elevens och föräldrarnas möjlighet att påverka hur assistentfrågan skall lösas i skolmiljön. Socialutskottet bör tillstyrka motion 1999/2000:So487 yrkande 5.

3. Centrum för handikappvetenskap

Britt-Marie Danestig (v), Yvonne Andersson (kd), Erling Wälivaara (kd), Sofia Jonsson (c) och Ulf Nilsson (fp) anför:

Det är anmärkningsvärt att regeringen i propositionen inte uppmärksammat den omfattande verksamheten vid Centrum för handikappvetenskap. Centrumet är en gemensam satsning av universiteten i Linköping och Örebro på forsknings- och utbildningsområdet handikappvetenskap. Vi ser det som angeläget att behovet av stöd till detta centrum beaktas i den kommande forskningspolitiska propositionen. Särskilda medel behövs för att trygga grundfinansieringen och garantera att utbyggnad av centrumet kan ske enligt planerna. Vad vi nu anför bör riksdagen med bifall till våra motioner i ärendet som sin mening ge regeringen till känna.

4. Handikappkunskap i arkitekt- och designutbildning

Yvonne Andersson (kd) och Erling Wälivaara (kd) anför:

Vi kristdemokrater har vid ett antal tillfällen påtalat att arkitekter, byggnadsingenjörer och beslutsfattare måste utbildas i handikappkunskap. Som föreslås i motion 1999/2000:So44 bör Högskoleverket få ett nytt uppdrag att se över innehållet i arkitektutbildningen med tanke på handikappkunskap. Motionsyrkandet bör tillstyrkas av socialutskottet.

5. Studiefinansiering för funktionshindrade elever

Yvonne Andersson (kd) och Erling Wälivaara (kd) anför:

Vi vill betona att människor med funktionshinder skall ha lika möjligheter och samma rätt till högkvalitativ utbildning som övriga medborgare. Det är den studerandes intresse och inte utbildningsform eller tillgång till särskilt stöd som skall styra den studerandes val. Möjligheterna till studiefinansiering bör vara lika oavsett om den studerande har handikapp eller inte. Riksdagen bör enligt vår mening bifalla motion 1999/2000:So44 yrkande 11.